

คอลัมน์ “จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง”

ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันศุกร์ที่ 3 พฤษภาคม 2539

สิทธิมนุษยชนกับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์

ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจกำลังเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญเพิ่มขึ้นในการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในโลกยุคหลังสงครามเย็น ในยุคสงครามเย็น อุดมการณ์ทางการเมืองเป็นปัจจัยสำคัญที่แบ่งค่ายแบ่งฝักฝ่าย แต่ละค่ายเกาะเกี่ยวกันด้วยปัจจัยดังกล่าวนี้ ทุกวันนี้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยที่ดึงดูดให้ประเทศต่างๆหันหน้าเข้าหากัน พลังของบรรษัทระหว่างประเทศและกลุ่มทุนในประเทศต่างๆ ยังผลให้นโยบายต่างประเทศถูกกำหนดบนพื้นฐานของผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ การลดรอนสิทธิมนุษยชนกลายเป็นปรากฏการณ์ที่ผู้นำประเทศต่างๆมองข้ามไป และมีให้ความสำคัญ รัฐบาลอเมริกันในอดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตั้งแต่รัฐบาลนายจิมมี คาร์เตอร์เป็นต้นมา เคยใช้บรรทัดฐานทางด้านสิทธิมนุษยชนในการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ รัฐบาลอเมริกันถึงกับตรากฎหมายความช่วยเหลือต่างประเทศ โดยมีบทบัญญัติว่า รัฐบาลอเมริกันจะให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศที่ลดรอนสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรงมิได้ด้วยมโนธรรมสำนึกด้านสิทธิมนุษยชน ผู้นำอเมริกันได้ประณามรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีน เมื่อเกิดกรณีการเช่นฆ่าประชาชนและนักศึกษาที่เรียกร้องประชาธิปไตย ณ จตุรัสเทียนอันเหมินในปี 2532 นับตั้งแต่นั้นมา สิทธิมนุษยชนกลายเป็นปัจจัยสำคัญในการพิจารณาต่ออายุหลักการปฏิบัติเยี่ยงชาติที่ได้รับความอนุเคราะห์ยิ่ง (The Most-favoured Nation Principle = MFN) แก่สาธารณรัฐประชาชนจีน กระนั้นก็ตาม รัฐบาลจีนยังคงลดรอนสิทธิและเสรีภาพของประชาชนสืบต่อมา แต่ก็ได้รับต่ออายุ MFN จากรัฐบาลอเมริกันทุกปี บริษัทยักษ์ใหญ่และกลุ่มทุนอเมริกันกดดันให้รัฐบาลของตนผ่อนปรนต่อสาธารณรัฐประชาชนจีน เพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ในปี 2537 ประธานาธิบดีคลินตันประกาศเป็นหลักการว่า จะไม่นำประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชนมาเป็นปัจจัยในการพิจารณาต่ออายุ MFN อีกต่อไป

แม้ว่าการลิดรอนสิทธิมนุษยชนในสาธารณรัฐประชาชนจีนมิได้บรรเทาเบาบางลง แต่มหาอำนาจประเทศแล้วประเทศเล่าต่างก็รุกเข้าหาผลประโยชน์ในประเทศนั้น มิจำกัดเฉพาะสหรัฐอเมริกา หากรวมยุโรปตะวันตกและญี่ปุ่นด้วย ไม่มีประเทศใดที่กล้าละทิ้งตลาดขนาดใหญ่มาของสาธารณรัฐประชาชนจีนได้ อย่างน้อยที่สุดกลุ่มทุนและบรรษัทระหว่างประเทศไม่ยินยอมให้ทำเช่นนั้น

เมื่อกลุ่มทุนหวังผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นที่ตั้ง ขบวนการสิทธิมนุษยชนเมื่อไม่ประสบความสำเร็จในการกดดันรัฐบาล ก็หันมาเล่นงานบรรษัทระหว่างประเทศแทน กระแสการ 'ลงโทษ' บริษัทที่คบค้าและลงทุนในประเทศที่ลิดรอนสิทธิมนุษยชนอย่างรุนแรง กำลังขยายตัวในมหาวิทยาลัยต่างๆ ในสหรัฐอเมริกา การรณรงค์พุ่งเป้าสู่พม่า เพราะนับตั้งแต่คณะเผด็จการ SLORC (= State Law and Order Restoration Council) ปกครองพม่าในปี 2531 เป็นต้นมา ได้มีการเข่นฆ่าและปราบปรามประชาชนจำนวนมาก รวมทั้งการไม่ยอมรับผลการเลือกตั้งของประชาชน แม้สหประชาชาติจะมีมติประณามการลิดรอนสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในประเทศนั้น แต่ประเทศต่างๆ รวมทั้งสหรัฐอเมริกา ยังคงคบค้ากับพม่า เพราะหวังผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ด้วยเหตุดังนี้ ขบวนการสิทธิมนุษยชนจึงรณรงค์ต่อต้านบริษัทที่หากินกับพม่า และกดดันให้ถอนการลงทุนออกจากพม่า การรณรงค์ดังกล่าวนี้ส่งผลในวิทยาเขตของมหาวิทยาลัยต่างๆ และกำลังขยายผลเป็นประเด็นการเมืองท้องถิ่นและประเด็นการเมืองระดับชาติในเวลาไม่ช้าไม่นานนัก ขบวนการรณรงค์ได้จัดตั้งองค์กรดังเช่น Burma Action Group และ Free Burma Campaign

การรณรงค์ต่อต้านพม่าในปลายทศวรรษ 2530 มีรูปแบบคล้ายคลึงกับการรณรงค์ต่อต้านสหภาพอัฟริกาใต้ในทศวรรษ 2510 เนื่องจากว่ารัฐบาลอัฟริกาใต้ไม่ยอมเลิกนโยบายเหยียดผิว ขบวนการต่อต้านการเหยียดผิวหรือที่เรียกว่า Anti-Apartheid Campaign จึงก่อเกิดและขยายตัวในยุโรปตะวันตกและสหรัฐอเมริกา ยุทธวิธีสำคัญประการหนึ่งในการต่อต้านสหภาพอัฟริกาใต้ครั้งนั้น ก็คือ ยุทธวิธีการเลือกซื้อสินค้า (Selective Purchasing) ด้วยการไม่ซื้อสินค้าจากอัฟริกาใต้ และไม่ซื้อสินค้าของบริษัทที่คบค้ากับอัฟริกาใต้ ยุทธวิธีดังกล่าวนี้นำมาใช้ต่อต้านพม่าครั้งนี้ด้วย

Pepsi Cola เป็นเป้าหมายใหญ่ของการรณรงค์ต่อต้านพม่า Pepsi Cola นอกจากจะประกอบธุรกิจน้ำอัดลมแล้ว ยังมีธุรกิจประเภท 'แดกด่วน ยัดเร็ว' (Fast Food) ดังเช่น Kentucky Fried Chicken, Pizza Hut และ Taco Bell อีกทั้งยังผลิตอาหารขบเคี้ยว ดังเช่น Doritos และ Lays อีกด้วย Pepsi Cola เข้าไปประกอบธุรกิจร่วมทุนกับ Myanmar Golden Star

Co. ด้วยการจัดตั้งบริษัท Pepsi Cola Products Myanmar ซึ่งมีโรงงานน้ำอัดลมในนครย่างกุ้ง โดยที่มีแผนการจัดตั้งโรงงานในนครมัณฑลเลย์ในอนาคต ผลผลิตของธุรกิจร่วมทุนนี้ประกอบด้วย Pepsi Cola, Seven-Up และ Mirinda มียอดขายประมาณ 1 ล้านขวดต่อปี และมีส่วนแบ่งตลาดประมาณ 85% ของธุรกิจน้ำอัดลมในพม่า

ด้วยเหตุที่ Pepsi Cola คบค้ากับพม่านี้เอง นักศึกษาอเมริกันจึงพุ่งเป้าการต่อต้านไปยังบริษัทนี้ โดยที่การรณรงค์ต่อต้านขยายตัวอย่างรวดเร็ว

* มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดให้สัมปทานการจำหน่ายน้ำอัดลมภายในวิทยาเขตแก่ Pepsi Cola แทน Coca Cola สัญญาสัมปทานกำหนดระยะเวลา 5 ปี โดยมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดได้รับผลตอบแทนปีละ 200,000 ดอลลาร์ แต่นักศึกษาพากันรณรงค์ต่อต้าน จนมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดต้องบอกเลิกสัมปทานที่ให้แก่ Pepsi Cola โดยให้ Coca Cola กลับมาขายตามเดิม

* Pepsi Cola ลงรากปักหลักในวิทยาเขตของ Penn State University ทั้งในโรงอาหาร หอพัก และตู้ขายเครื่องดื่มชนิดหยอดเหรียญ ผูกขาดโดยผลผลิตของ Pepsi Cola ซึ่งจ่ายผลตอบแทนแก่มหาวิทยาลัยถึง 14 ล้านดอลลาร์ กระนั้นก็ตาม นักศึกษาก็ยังขึ้นป้าย Pepsi - The Choice of a New Genocide

* ที่มหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด นักศึกษาคัดค้านให้ผู้บริหารมหาวิทยาลัยยกเลิกสัมปทานการขายอาหารที่ให้แก่ Taco Bell ซึ่งเป็นบริษัทลูกของ Pepsi Cola

แรงกดดันดังกล่าวนี้ทำให้ Pepsi Cola ตัดสินใจขายหุ้น 40% ที่ถืออยู่ใน Pepsi Cola Products Myanmar เหตุที่การตัดสินใจเป็นไปอย่างฉับไว ก็เพราะผลประโยชน์ของ Pepsi Cola ในพม่ายังมีไม่มาก ในปี 2538 Pepsi Cola มีกำไรจากการประกอบการในพม่าเพียง 8 ล้านดอลลาร์ เทียบกับผลกำไรทั่วโลก 30,400 ล้านดอลลาร์ นับว่าน้อยนัก บัดนี้ Pepsi Cola ไม่มีธุรกิจร่วมทุนในพม่า แต่ Pepsi Cola Products Myanmar ยังคงอยู่ โดยที่บริษัทหลังนี้ต้องจ่ายค่าเครื่องหมายการค้าและค่าสิทธิบัตรแก่บริษัทแรก เพราะรูปแบบการประกอบธุรกิจรวมแปรเปลี่ยนจากธุรกิจร่วมทุน (joint venture) ไปเป็นการทำข้อตกลง Licensing Agreement และ Franchise Agreement ด้วยเหตุดังนี้ ขบวนการนักศึกษาพม่าที่ชื่อว่า All Burma Students Democratic Front จึงยังชูธงต่อต้าน Pepsi ต่อไป

ขบวนการต่อต้านบริษัทที่คบค้ากับพม่าได้ขยายไปสู่วิทยาเขตของมหาวิทยาลัยต่างๆ ไม่น้อยกว่า 75 แห่ง การรณรงค์ดังกล่าวนี้ประสบผลสำเร็จระดับหนึ่ง เพราะปรากฏว่าบริษัทอเมริกันจำนวนไม่น้อยพากันถอนธุรกิจออกจากพม่า อาทิเช่น Amoco, Levi Strauss, Lizz

Claiborne, Eddie Bauer, Reebok International และ Federated Department Stores เป็นต้น

การต่อต้านบริษัทที่คบค้ากับพม่ากำลังระบอบจากมหาวิทยาลัยไปสู่การเมืองท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นหลายต่อหลายเมืองตรากฎข้อบังคับจำกัดการจัดซื้อจัดจ้างกับบริษัทที่คบค้ากับพม่า บางเมืองมีกฎข้อบังคับห้ามนำเงินทุนขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นฝากธนาคารหรือสถาบันการเงินที่คบค้ากับพม่า เมืองที่เคลื่อนไหวต่อสู้กระแสการต่อต้านพม่าส่วนใหญ่ในมลรัฐแคลิฟอร์เนีย ได้แก่ San Francisco, Oakland, Santa Monica และ Berkeley นอกจากนี้ก็มีเมือง Madison (มลรัฐวิสคอนซิน) โดยที่มหานครนิวยอร์กกำลังเคลื่อนไหวเข้าสู่กระแสเดียวกัน

การต่อต้านบริษัทที่คบค้ากับพม่ากำลังแปรผันเป็นประเด็นทางการเมืองระดับชาติในสหรัฐอเมริกา โดยที่วุฒิสภากำลังไต่สวนเรื่องนี้ และอาจมีการผลักดันให้ตรากฎหมายจำกัดรัฐบาลส่วนกลางมิให้จัดจ้างจัดซื้อจากบริษัทที่คบค้ากับพม่า

พัฒนาการดังที่ลำดับมาข้างต้นนี้ ไม่เพียงแต่แสดงว่า ขบวนการต่อต้านพม่ากำลังย่ำอยู่ในแนวทางเดียวกับขบวนการต่อต้านการเหยียดผิวในแอฟริกาใต้เมื่อกว่าสองทศวรรษที่แล้วเท่านั้น หากยังแสดงให้เห็นอีกด้วยว่า ขบวนการประชาชนหากรวมพลังได้มีทางเลือกที่จะเชื่อมโยงประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชนเข้ากับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ไม่เฉพาะแต่บรรทัดระหว่างประเทศเท่านั้นที่สามารถกำหนดนโยบายต่างประเทศได้ ขบวนการประชาชนก็สามารถมีบทบาทและอิทธิพลได้เช่นกัน ขอเพียงแต่มีการผนึกพลังเท่านั้น